

SAYI 37 • 2011

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

İSAM 

both Japan and Ottoman Turkey, Aydın highlights that pan-Asianism and pan-İslâmism had shifting and contested meanings. With his mastery of Ottoman and Japanese political and intellectual histories, Aydın is able to contextualize anti-Western elements in relation to Muslim and Asian aspirations for an inclusive, non-hierarchical world order. *The Politics of Anti-Westernism in Asia* provides a rare perspective that neither essentializes civilizational, religious and racial boundaries, nor dismisses them as pseudo-markers of competing powers. Aydın thus accomplishes his stated goal, effectively demonstrating that anti-Western visions were not 'irrational' or 'nativist' reactions to the rise of the West, but deliberative engagements with the failures of Western internationalism to fulfill its promises of global peace, prosperity and equality.

Yunus Doğan Telliel

Umar F. Abd-Allah,

A Muslim in Victorian America: The Life of Alexander Russell Webb,

New York: Oxford University Press, 2006, ix + 388 sayfa.

1890'lı yılların Amerika'sında Osmanlı kıyafetleri içerisinde, çeşitli ortamlarda İslâm'ı tebliğ eden bir Amerikalı tasavvur edin... Gazetecilik, mücevher satıcılığı, sirk işletmeciliği, oyun yazarlığı, drama yönetmenliği yapmış, aynı zamanda Amerika'nın Manila büyükelçisi, vaiz, İslâmî mecmualar editörü, Kuzey Amerika İslâm basınının kurucusu, Osmanlı'nın New York fahri baş şehbenderi, Sultan II. Abdülhamid tarafından mecidi nişanı ve "Bey" ünvanı ile taltif edilmiş, Şikago'da İlk Dünya Dinler Meclisi'nde Müslümanların resmî temsilcisi bir "Yankee Müslüman." Bu özellikler, Amerika'da İslâm tarihinin önde gelen isimlerinden biri olan Muhammed Alexander Russell Webb'e, diğer adıyla Muhammed Webb Efendi'ye mahsustur.

İhtidâsından vefatına kadar Amerikan ve Müslüman kimliğini bağdaştıran Webb, bu iki farklı dünya arasında kendisini bir tür elçi olarak görmüştür diyebiliriz. Nitekim onun şahsında Amerikan toplumunun İslâm dini ve Osmanlı yönetimi ile olan münasebetlerini daha "bireysel" bir yönden tedkik etmenin mümkün olduğunu görmekteyiz. Yine Webb sayesinde şahsî tecrübenin ötesinde başta sosyolojik, ideolojik, siyasî ve tarihî olmak üzere birçok etmeni hâvi çok boyutlu bir yapıya sahip olan bir ihtidâ vak'asına rastlamaktayız. Ayrıca kendi ihtidâ tecrübesinin haricinde özellikle de tebliğ faaliyetleri, yayınları ve dahi okuduğu

kitaplar (örneğin; Bosworth Smith'in *Mohammed and Mohammedanism* gibi) ve silesiyle Webb bize yeni kıtada dönemin İslâm algısı hususunda bilgi vermektedir.

Umar F. Abd-Allah'ın çalışmasında merkezde Webb'in ihtidâ öyküsü olmak üzere onun hayatının her anına sirayet etmiş dönemleri, olayları, şahısları ve çalışmaları oldukça geniş bir perspektiften ele aldığını görmekteyiz. Öyle ki kitap betimleyici anlatımıyla bizi Webb'in doğup büyüdüğü Orta-Atlantik bölgesi, Viktorya döneminin şehir ve aile yaşantısı, Şikago yangını, dönemin ekonomik depresyonları, aynı ortamlarda yaşadığı Mark Twain ve meslektaş Pulitzer ile irtibatı, yaşadığı bölgelerin kölelik anlayışı, siyasî yapılanması gibi birçok mesele hakkında aydınlatmaktadır. Yazar, çalışmanın ikinci bölümü olarak tabir edebileceğimiz fasıllarda ise dönemin Amerikasının manevî ortamını, Webb'in diplomatik pozisyonu ile başlayan Doğu serüvenini, Amerika'daki tebliğ misyonu çerçevesindeki çalışmalarda arka planda yer alan Viktorya döneminin -özellikle de kültürel hususiyetlerinin- her bölümünde kendini hissettirdiğini görebildiğimiz eser "Önsöz" ve "Giriş" mahiyetinde dönemin sosyo-psikolojik tahlili ve Webb'in hayat öyküsünün kısa bir tasvirinin de verildiği ilk bölüm de dahil olmak üzere kronolojik bir sıraya göre oluşturulmuş on bölümden müteşekkildir. Eserin "Sonuç" bölümünde ise yazar, Webb'in Ermeni meselesi ile ilgili risalelerine, misyonun inkişâsı ya da önceki bölümlerde yer verilmeyen Webb'in ihtidâsı ile ilgili - Sayyed Ahmad Khan, Ameer Ali ve Cheragh Ali gibi isimlerin başı çektiği modernist İslâm hareketinin etkisi gibi- farklı yorumlara ve eserin sınırlılıkları ile ilgili değerlendirmelere yer vermiştir.

Eser, 11 Eylül sonrası İslâm'a olan farklı amaçlı ilginin artmasının akabinde Webb'in yeniden keşfinin bir ürünüdür diyebiliriz. Aslında eser kapsamında Webb'in Amerikan İslâm tarihindeki yerini tayine yönelik çabalar da gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur. Nitekim Amerika'daki Müslümanların tarihine dair muhtelif bilgiler kaynakları ile birlikte zikredilmiştir. Yazar, Webb'in Amerika'daki İslâm tarihindeki mümtaz yerine binaen -her ne kadar her anlamda ilk sıfatını kullanmaktan imtinâ etse de- onun "İslâm'ın Amerikalı ilk sözcülerinden" olduğunu beyan ederek aslında bir anlamda bu sıfatla çalışmanın konusunu hulâsa etmiştir (s.15-20).

Webb'in hayat hikâyesi yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik, coğrafi, siyasî, dinî ve toplumsal boyutları bağlamında değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Özellikle de Viktorya dönemi Amerikas (1837-1901), Sivil Savaş sonrası (1861-1865) değişimler ve Orta-Atlantik bölgesinin kültürel yapısı ve tarihi Webb'in kimliğini şekillendirmeleri bakımından çalışmanın ruhuna nüfuz etmiştir denebilir. Söz

gelimi önce Viktorya dönemi aile yapısı ya da dönemin eğitim sistemi, teâmülleri hakkında bilgi verilmiş daha sonra Webb'in hayatındaki yansımaları incelenmiştir. Sivil savaş sonrası yani Viktorya döneminin sonlarında Amerikan toplumunda neşet eden manevî boşluk ve akabinde başlayan alternatif dinî arayışlar Webb'in ihtidâ hikâyesinin en önemli kısmını teşkil etmektedir. Bu bağlamda Webb'in yaşadığı bölgenin dinsel yapısının –özellikle de II. Büyük Uyanış kapsamında geniş bir tahlili yapılarak Mormonlar, Adventistler, Perfectionistler ya da The Shakers/Shaking Quakers gibi bölgede en etkin yeni dinî hareketler hakkında bilgi verilmiştir (s.27-33). Yalnız tam da bu noktada kendi içlerinde ayrıca araştırma konusu teşkil edecek nitelikteki bu konulara dair ayrıntılı açıklamaların ve Webb'in hayatının neredeyse her evresini özellikle de Viktorya dönemine has kültürel hususiyetler ile bağdaştırma çabasının çalışmanın ana temasından uzaklaşıldığı hissini verdiğini söylememiz gerekmektedir.

Çalışmada, Webb'in hayatında bir dönüm noktasını teşkil eden Manila elçiliği görevi öncesi aslında bir anlamda da yaşadığı dönemin manevî atmosferini yansıtan dinî dönüşüm serüveni anlatılmaktadır. Webb'in intisab ettiği dinî düşünce ekolleri dönemin Amerika'sında Teosofi, Budizm, Hinduizm, Transandantalizm, Spiritüalizm gibi özellikle de Doğu din ve felsefelerine gösterilen temâyül hakkında bilgi vermesi açısından dikkat çekmektedir. Materyalizm'den Budizm'e kadar farklı alternatif düşünce sistemlerini denedikten sonra İslâm'ı benimseyen Webb'in ihtidâ sonrasında bağlı kaldığı teosofi öğretileri hakkında oldukça faydalı bilgilere yer verilmiştir (s. 55-70). Webb'i İslâm dinine götüren süreç çerçevesinde -manevî kriz ortamı haricinde- Mirza Ghulam Ahmed ile olan yazışmaları ve dönemin Batılı mühtedileri olan bağlantıları zikredilmiştir. William Richard Williamson (Haji Abdullah Williamson), A. W. Obeid-Ullah Cunliffe, Abdullah William Henry Quilliam, Sir Rowland George Allison (Lord Headley), Lady Evelyn Zeinab Cobbold başta olmak üzere Amerikalı ve İngiliz mühtedilerin yayın ve İslâm'ı tebliğ faaliyetlerinin yanı sıra Osmanlı hükümeti ile irtibatları hakkında serdedilen açıklamalar da oldukça önemlidir (s. 70-79).

Amerika'nın Manila büyükelçiliği görevini, tamamen teosofik öğretileri ve dolayısıyla Doğu dinlerini daha iyi incelemek amacıyla kabul eden Webb'in bu göreve atanmasını hazırlayan resmî görev süreci, Amerikan arşiv belgeleri ışığında sunulmuştur. Daha sonra Webb'in görevini bırakarak Amerika'da İslâm'ı tebliğ misyonunu üstlendiği evre 1892'den itibaren Webb tarafından tutulan günlükler vasıtasıyla irdelenmiştir. Webb'in Amerika'daki tebliğ misyonu için maddi yardım toplamak amacıyla çıktığı Doğu turu ve bu tur kapsamında topluluklara yaptığı konuşmaların içerikleri, başta Osmanlı büyükelçileri olmak üzere Müslüman âlimler ve hükümet yetkilileri ile yaptığı konuşmalar özellikle üzerinde durulması

gereken önemli noktalardandır. Çalışmanın hiçbir yerinde tesadüf etmemekle birlikte, Webb'in bu faaliyetleri sayesinde Amerikan basınında yer almaya başladığını ve o andan itibaren Osmanlı hükümeti tarafından yakın takibe alındığını belirtmek gerekir¹.

Osmanlı sefâreti, Webb'in özellikle de Amerika'daki tebliğ görevi esnasında en önemli aktörlerden biri olmakla beraber kitabın en önemli eksikliklerinden birisi de bu bölümde göze çarpmaktadır. Webb'in Osmanlı ile irtibatları hakkında yapılan çalışmalar Osmanlı arşivlerinde mebzul miktarda belgenin bulunduğunu göstermektedir. Buna göre Washington sefâreti Hindistan'dan itibaren Webb'i hem Doğu turu esnasında hem de Amerika'da gözetim altında tutmuş, Webb'in sefâret ile yazışmalarını, konferanslarını, Amerikan gazetelerine verdiği röportajlarını, yayınlarını takibe almak suretiyle Osmanlı hükümetine ayrıntıları ile rapor etmiştir². Buna mukabil eserde Osmanlı arşivinden sadece iki belgenin kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle söz gelimi, Webb'in Dinler Meclisi'nde (World's Parliament of Religions) yaptığı konuşmada "çok eşlilik" meselesini savunan beyanâtının akabinde gösterilen tepkiler arasında ağır bir şekilde yaralanmasıyla da sonuçlanacak saldırılardan ya da Webb'in sünnet olmanın farz olmadığına, dolayısıyla mühtedilere uygulanmasına gerek olmadığına dair görüşlerinden kitapta bahsedilmemiştir³.

Webb'in New York fahri baş şebbenderi olarak atanması ve müteakip süreçte Sultan II. Abdülhamid tarafından layık görüldüğü madalya ve nişanını almak üzere İstanbul'a gelmesi ile ilgili "Mohammed Webb Bey" adlı kısımda verilen bilgilerin de yetersiz olduğunu belirtmek gerekir. Bu denli önemli bir olayın Osmanlı matbuâtında yer almamasının imkânsız olduğunu düşünmekle birlikte gerek bu hadise bağlamında gerekse genel olarak Webb ile ilgili dönemin ne Osmanlı coğrafyasında ne de Amerika'sında çıkan *-Kevkeb-i Amerika* gibi⁴ matbuâta değinil-

1 "Washington Sefareti, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne gönderdiği 19 Ocak 1893 tarihli bir raporda, Muhammed Aleksander Russel Webb'in Bombay ve Haydarabad'da itikadî ve amelî olarak İslâm'ın Hristiyanlığa üstünlüğü hakkında verdiği konferansların Amerika'da da ilgi çektiğini ve Sun gazetesinde Webb'in Bombay'daki konuşmasının metninin yer aldığını bildirmekteydi". Cezmi Eraslan, "Muhammed A. R. Webb'in Amerika'da İslâm Propagandası ve Osmanlı Devleti'yle İlişkileri (1893-1896)", *İlmî Araştırmalar*, sayı 2, İstanbul, 1996, s. 79.

2 Ayrıntılı bilgi için bk. İlhan Ekinci, "Doğu ile Batı Arasında Bir Aydın – Muhammed Alexander Russell Webb Efendi-", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, sayı 17, 2005; Cezmi Eraslan, "Muhammed A. R. Webb'in Amerika'da İslâm Propagandası ve Osmanlı Devleti'yle İlişkileri (1893-1896)", *İlmî Araştırmalar*, sayı 2, İstanbul, 1996 (s. 79-94).

3 Ekinci, a.g.m. s. 17.

4 Ekinci, a.g.m. s. 17.

miştir. Webb'in İstanbul'da ne kadar kaldığı, fahri baş şebbenderi olarak yaptığı faaliyetleri ve ayrıca atanmadan itibaren 1916 yılına yani vefatına kadarki dönem –yaklaşık 15 yıllık bir evre- hakkında eserde herhangi bir bilginin mevcut olmaması da eserin bir diğer sınırlılığıdır diyebiliriz. Bununla birlikte yazarın, eserdeki fahri şebbenderlikle ilgili boşluğun Osmanlı arşivlerinde okuyucuya açılmayan belgelerden kaynaklandığını ve bu çalışmanın esasında daha yetkin çalışmalar için bir vesile olduğunu belirttiğini de göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

Kanaatimizce eseri değerli kılan en önemli özelliklerinden birisi Webb'in hem Doğu'da hem de Amerika'daki konferans ve matbuâtının içeriği ile ilgili detaylı bilgiye yer verilmesidir. Webb'in salon konuşmaları ve konferansları dışında incelenmiş olan matbû çalışmaları şu şekildedir: *The three lectures (The Faith of İslâm, İslâm, Philosophical İslâm, The Better Way)* adlı kitapta basılan Hindistan konuşmalarının metinleri; özellikle de itikadî ve amelî hususlarında verdiği yanlış bilgiler ve tekrarların olmasının yanı sıra tutarlı bir terminoloji kullandığı yazılarının yer aldığı *The Moslem World, Voice of İslâm* ve *The Moslem World and Voice of İslâm* isimli dergiler; Amerika'daki tebliğ faaliyetlerinin ilk ürünü olan *İslâm in America: A Brief Statement of Mohammedanism and an Outline of the American İslâmic Propaganda* ve *A Guide to Namaz* gibi kitaplarının içerikleri hakkında verilen malumatın oldukça önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu çerçevede yayınlarında yer alan temel konuları şu başlıklar altında toplamak mümkündür (bu konuların çoğunun İslâm hakkındaki yanlış bilgilere cevap mahiyetinde olduğunu düşünürsek bir anlamda o dönemdeki İslâm algısı hakkında da bilgi edinmemiz mümkündür) : 1) Kilise hristiyanlığının eleştirisi, 2) İslâm'ın akıl, bilim ve dolayısıyla ilerleme ve medenileşme ile uyum içerisinde olması, 3) İslâm'ın eşitlikçi yapısı, kardeşliğe verdiği değer, 4) İnsanlığın ilerlemesinde Ortaçağ kilisesinin engelleyici rolü ile Müslüman İspanya'nın destekleyici rolü, 5) İslâm dininin Amerika'nın geleceği için en iyi alternatif olduğu, 6) Hz. Peygamber'in fazileti ve Onun mesajının hakikati, 7) Dinin doğası, özellikle de dünya inançlarındaki evrensel ezoterik-egzoterik çatallanma, 8) İnsanoğlundaki dinî iç güdü ve modern materyalizm ile bilimin manevî ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliği, 9) İslâm'da kadınının konumu, çok eşlilik, kölelik, cariyelik, peçe, cihat gibi meseleler, 10) Başta Amerika olmak üzere dünyadaki ihtidâ oranları ve öyküleri.

Yazarın Webb'in misyonuna aykırı olduğunu düşündüğü ve öncesinde Ermeni meselesi ile ilgili bilgi verdiği Webb'in *A Few Facts about Turkey under the Reign of Abdul Hamid II* (1895) ve *The Armenian Troubles* (1896) adlı iki risalesi de bizce kitabı değerli kılan özelliklerindedir. Sason olayları nedeniyle Osmanlı hükümetinin Batı kamuoyunda basın yoluyla oluşturulan olumsuz imajını düzeltme planının bir parçası olduğu anlaşılan bu risalelerin içeriği son derece önemlidir. Nitekim

yazar, bu risalelerde Ermenilere karşı Osmanlı yönetimine verilen desteğin ötesinde Osmanlı'daki teknolojik gelişmeler -özellikle de askerî sahadaki ilerlemeler- hakkın- da verilen bilgilerle meseleye müdahil olmaya çalışan Batılı ülkelere gözdağı veril- meye çalışıldığı gibi çeşitli yorumlara yer vermiştir (s.203-209).

XIX. yüzyılın en büyük olaylarından biri olan İlk Dünya Dinler Meclisi'nde (1893) dünyadaki büyük dinler hakkında sunulan tebliğ metinlerinin içerikleri ile ilgili detaylı bilgiler de eserin en kıymetli yönlerinden birini oluşturmaktadır. Mecliste Müslümanları temsilen Webb'in sunduğu *The Spirit of İslâm ve The Influence of Social Condition* isimli tebliğlerin yanı sıra Arap yahudisi Jacob Sanua Abou Naddara (Ya'qûb ibn Râfâ'il Sanû' al-Mûsawî)'nin *The Koran and Other Scriptures*; Osmanlı'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan George Washburn'un kaynakları arasında Necmeddin Ömer en-Neseî'nin *el-Akaid* adlı eserinin de bulunduğu *Points of Contact and Contrast between Christianity and Mohammedanism*; M.S.Terry'nin *Mohammedan Bible*; Eliza Sunderland'in *Lessons from the Study of Comparative Religion*; George Post'un *The Ethics of İslâm*; Esmeralda Cervantes'in *The Women of Turkey*; Herant Mesrob Kiretchijian'ın *A Voice from the Young Men of the Orient*; Teresa Viele'nin *Turkey and the Religion of İslâm*; Christophore Jibara'nın *Unity of Faith and Harmony of Religions* adlı tebliğleri- nin hem İslâm dini hem de Osmanlı toplumu ile irtibatı bakımından ayrıca bir araştırma konusu oluşturacak çapta olduklarını belirtebiliriz (s. 227-241). Tebliğlerden yapılan alıntıların metinlerin önemi hakkında bilgi vermeleri açısından çalışmanın kıymetini arttırdığını vurgulamak isteriz. Örneğin, yazarın mecliste İslâm'a dair en iyi konuşma olarak tanımladığı Suriye ve Doğu Ortodoks kiliseleri temsilcisi Jibara'dan yapılan şu alıntıya bakılabilir:

“Ben, -gerçekte zaten aynı olan- İncil ve Kur'an uzlaştığı zaman, Hristiyanlar ve Müslümanların da uzlaşmış olacaklarına, tüm dünyanın birlik içerisine gireceğine ve tüm farklılıkların kaybolacağına inanıyorum... Dünya üzerindeki milletlerin en büyüğü, en güçlüsü, en parlağı, en zengini olan iki büyük halkın yani Hristiyan ve Müslümanların tek bir inançta birleşeceği, Tanrı'ya hizmet edeceği zamanların geleceğini ümit ediyorum”, “Sizleri temin ederim ki biz İncil'i ancak Kur'an sayesinde anlayabiliriz ve Kur'an olmaksızın onu doğru bir şekilde anlamak imkânsızdır. Bu nedenle Tanrı'nın Kur'an'ı ve İslâm'ı koruyacağına inanıyorum çünkü o Hristiyanların doktrinleri ve dogmalarını doğrulamaktadır. İncil ve Kur'an arasında fark yoktur. Fark, yalnızca insanların onları anlamalarındadır” (s. 234-235).

Eserde, mecliste İslâm dinine münhasır tebliğler dışında, yapılan atıflara yer verilmiştir⁵. Yazar, tebliğ metinleri ile ilgili bilgi verirken, bu metinlere

5 Örneğin, Charles Carroll Bonney'in İslâm'ın Tanrı'nın ilahî tertibinin bir parçası olduğunu

meclis başkanı J. H. Barrows tarafından uygulanan sansürün hangi konularda olduğunu da açıklamaktadır⁶. Bununla birlikte meclise Müslüman ülkelerden delegelerin –Hindistan’dan gelmesi beklenen Ameer Ali gibi delegelerin bile- katılımamasının, II. Abdülhamid’in (Ermeni meselesinden dolayı) muhalefetinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (s. 221). Ayrıca eserin, bu meclisin Şikago Dünya Fuarı (1893) kapsamında olması nedeniyle hem fuar hem de Osmanlı’nın fuar-daki etkinlikleri hakkında verdiği bilgiler açısından oldukça önemli bir kaynak işlevini görmektedir (s. 212-216).

Psikolojik tahlillerin, zaman zaman öyküsel anlatımın hâkim olduğu çalışmada Webb’in günlükleri, gazete ve dergi arşivleri, nüfus sayım verileri, röportajlar ve Webb’in kendi matbuâtı gibi birincil kaynaklardan hareket edildiğini görmekteyiz. Ayrıca eser, dönemin Amerika’sı ve İslâm dünyasına dair kaynaklar başta olmak üzere -Osmanlı kısmı hariç- arşiv belgeleri açısından da zengin bir “Bibliyografya”ya sahiptir. Eserde şahıs, kavram ve konuları kapsayan zengin bir “Dizin”in de mevcuttur. Bununla birlikte kişiler, olaylar, kavramlar, belgeler (gazete, dergi yazıları, nüfus sayım belgeleri, arşiv belgeleri, mektuplar, günlüğü vb.) dışında ayrıca daha ayrıntılı malumât için yönlendirmelerin de mevcut olduğu dipnotların eserin değerli bölümlerinden biri olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz (s. 281-343).

Osmanlı İmparatorluğu ile münasebetleri çerçevesinde Webb hakkında Osmanlı arşivlerine ve dönemin matbuâtına bakılmaması, aynı zamanda Türkçe literatürde bu eserden çok daha evvel yapılmış çalışmalardan yeterince istifade edilmemiş olması,⁷ eserin önde gelen eksikleri arasında sayılabilir. Özetle neredeyse tüm Hint alt kıtası ve Osmanlı yönetimi ile mütemâdiyen irtibat içerisinde olmuş ve dahi Amerika’daki misyonu bu irtibatlar sayesinde şekillenmiş bir şahsın ve çalışmalarının çoğunlukla Viktorya dönemi Amerika’sı ile ilgili

anlatırken şu sözleri sarf ettiği nakledilmiştir : “İslâm dini, Hristiyanlığın ulaşamadığı ülkelerdeki putperestliği izâle etmesi için Tanrı’nın inayetine mazhar olmuştur” (s. 219).

6 Kitapta bolca tufta bulunulan ve Webb’in de tebliğ metinlerini isteyen Müslüman kardeşlerini yönlendirdiği kaynak olan Walter Raleigh Houghton’ın meclisteki tebliğ metinleri ve stenografik kayıtlardan derlediği eserinde mecliste yapılan tüm konuşma metinleri mevcuttur. Eseri online incelemek için bk. *Neely’s history of the Parliament of Religions and religious congresses of the World’s Columbian Exposition : compiled from original manuscripts and stenographic reports (1894, c1893)*:

<http://www.archive.org/details/neelyshistory00unknuoft>.

7 Eserde Türkçe literatürden sadece Cezmi Eraslan’ın makalesine yer verilmiştir. Fakat makaleye baktığımızda eserde sadece kısmî yazışma ve raporlardan bahsedildiğini görmekteyiz. Ayrıca Eraslan’ın makalesinden istifade etmesi yazarın Osmanlı arşivinde Webb ile ilgili 1892 yılından itibaren mevcut olan belgelerden haberdar olduğunu ve buna rağmen eserde değinmediğini göstermektedir.

kaynaklara hasredilmemesi gerekirdi. Çalışmada Webb'in Amerika'da yaşadığı her bölgenin siyasî, dinî, coğrafi, kültürel yapısı ve döneminin entelektüel arka planını yansıtmaması bakımından ele aldığı Mark Twain ya da Pulitzer gibi isimlere dair uzun bahislerin -ki bu tafsilâtı açıklamaların eserin genel özelliği olduğu söylenebilir- eserin akıcılığını olumsuz yönde etkilediğini düşünmekteyiz. Yine kitabın muhtelif yerlerinde mesela yazarın Webb'in günlüklerinde Hindistanlı Müslümanlardan Budruddin Kur ve Hassan Ali için kullandığı ırkçı ifadeleri, Webb'in yaşadığı ve yetiştiği dönemdeki ırkçı tavırlar içerisinde değerlendirerek bir tür meşrulaştırma veya aklileştirme edası veren izahlar getirmeye çalışması zorlama olarak gözükmektedir (s. 136). Ayrıca Webb'in Amerika'da hiçbir Müslüman çevre ile irtibat içerisinde olmaması -ki o dönemde özellikle de New York'ta göçmen Müslümanların oluşturdukları cemaatlerin bilinmesine rağmen⁸ hakkında kendisinin yeni bir cemaat oluşturma çabası içerisinde olduğu yorumu dışında herhangi bir incelemeye yer verilmemesi de eserde muallakta kalan bir noktadır. Tüm bunlara karşılık sonuçta yazar tarafından da kabul edilen kaynak problemi başta olmak üzere eserdeki tüm sınırlılıklar, vefatından sonra unutulmaya yüz tutan Webb ve mirasına yönelik ilgiyi canlandırma gayretinin gölgesinde kalmaktadır. Ayrıca sadece bu çalışmada verilen matbuâta dair bilgilerden bile müstakil incelemelerin ortaya çıkacağı âşikâr olmakla birlikte, eserin gelecekte Webb'e dair daha mufassal çalışmalar için emsâlsiz bir kaynak teşkil ettiği kanaatindeyiz.

Şeyma Turan

Seyfi Kenan (ed.),

Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılar ve Avrupa: Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim / The Ottomans and Europe: Travel, Encounter and Interaction from the Early Classical Period until the End of the 18th Century,

İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 672 p.

The volume *Osmanlılar ve Avrupa: Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim/The Ottomans and Europe: Travel, Encounter and Interaction* is a book that was generated from an international conference hosted by the İslam Araştırmaları

8 Detaylı bilgi için bk. Seyfi Kenan, "Amerika'da Müslüman Cemiyetlerin Doğuşu: New Yorklu Müslümanların Dinî-Sivil ve Eğitsel Kurumlaşma Süreci", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, 2004, s. 105-130.